

Νίκος Καζαντζάκης, «Η Οδύσεια»

Περίληψη Ραψωδίας Σ (Ο πρίγκιπας κι η πόρνη)

[= Kimon Friar, Η «Οδύσεια» του Ν. Καζαντζάκη, περ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΕΠΟΧΗ - Αφιέρωμα στο Νίκο Καζαντζάκη, μτφρ. Ζ. Κ., Δίφρος: Αθήνα, Φθινόπωρο 1958, σ. 118 – 121]

Ανάμεσα από διάφορα γεγονότα της καθημερινής ζωής και κίνησης ο Οδυσσέας εξακολουθεί το ταξίδι του γνωρίζοντας πως είναι το τελευταίο κι αρχίζει τον ύστατο μεγάλο αποχαιρετισμό στον κόσμο, χαρούμενος για τη ζωή σα να 'βλεπε όλα τα πράγματα για πρώτη φορά. Το μεσημέρι ένας τζίτζικας σκαλώνει στο δεξή του ώμο και ξεσπά σε τραγούδι, ο Οδυσσέας θυμάται πως στην Κνωσό ένας κόρακας, με το ράμφος του ακόμα πιτυλισμένο από το αίμα των βασιλιάδων, είχε σταθεί στον ώμο του. Μ' αυτό το περιστατικό συμβολίζεται η βαθιά πνευματική αλλαγή μέσα του. Τη νύχτα μέσα σ' ένα δάσος καίνε πάνω σε μια πυρά έναν μαύρο φύλαρχο που είχε σκοτωθεί στον πόλεμο. Ο Οδυσσέας συναντά έναν πεινασμένο λύκο, τον χαιρετά όμως σαν αδερφό· ο ίδιος αισθάνεται αδυναμία απ' την πείνα, καλωσορίζει τον θάνατο κι όταν βλέπει ένα παγώνι να ορμά πάνω σε μια οχιά και να την καταπίνει, πέφτει λιπόθυμος κι ονειρεύεται την ειδωλολατρική, τη βακχική Ελλάδα. Την επόμενη αυγή, καθώς εξακολουθεί το ταξίδι του, ξαναπέφτει λιπόθυμος απ' την πείνα. Μια αραπίνα που περνά πηγαίνοντας φαγητό στον άντρα της στα χωράφια τού δίνει να φάει. Εκείνη την νύχτα ο Πειρασμός επισκέπτεται ξανά τον Οδυσσέα παίρνοντας πάλι τη μορφή από ένα Αραπάκι. Του λέει πως τώρα έχει απάνω του τα τριάντα δυο σημάδια του τέλειου ανθρώπου κι ότι έτσι έφτασε στη σωτηρία του και γι' αυτό θα 'πρεπε να διαλυθεί στην ανυπαρξία. Ο Οδυσσέας όμως απαντά ότι ο Πειρασμός δεν ονόμασε το πιο σημαντικό σημάδι:

Εγώ 'μαι ο λυτρωτής και λύτρωση του κόσμου δεν υπάρχει.

Όταν ο Πειρασμός εξαφανίζεται, ο Οδυσσέας λυπάται που δεν του ονόμασε μιαν επίτευξη ακόμα πιο μεγάλην, εκείνη την έκσταση που αγκαλιάζει τα πάντα (όπως στο Λάπις Λάζουλι του Yeats), που μετουσιώνει την τραγωδία, γιατί: *«στην πιο αψηλή κορφή της λευτεριάς στέκεται ορθό το γέλιο»*.

Όταν ξύπνησε την επόμενη μέρα, βλέπει να πλησιάζει το καραβάνι ελεφάντων του Πρίγκιπα Μαναγή (ο αντιπροσωπευτικός τύπος του Βούδα). Αυτός ο Πρίγκιπας είχε κάποτε δει τρία φοβερά σημάδια της ανθρώπινης φθοράς –έναν άρρωστο, έναν γέρο, έναν ωραίο νέο που πέθανε στα πρώτα νιάτα του– και τώρα γυρίζει τον κόσμο σε αγωνία, ζητώντας να βρει απαντήσεις για το κακό, το θάνατο και τη φθορά. Ακούοντας από έναν πιστό σκλάβο για τον μεγάλο ασκητή στην Αφρική, ο Πρίγκιπας έκανε ένα τόσο μακρινό ταξίδι, για να τον συμβουλευτεί. Έστησε τις σκηνές του κοντά στο ερημητήριό του κι ύστερα έστειλε τρεις μαντατοφόρους να παν και να 'ρθουν να του αναφέρουν. Κάθε μαντατοφόρος, όταν γύρισε, διηγήθηκε με τρόπο διαφορετικό τα όσα είδε. Ο πρώτος, ένας γέρος, είπε πως είδε ένα μωρό, ο δεύτερος, ένας ώριμος άντρας, είδε Πόλεμο· κι ο τρίτος, ένας άντρας νέος, είδε ένα γερο-παππού. Όταν ο Πρίγκιπας ρώτησε το σκλάβο του να του πει τι γίνεται το σώμα ενός ανθρώπου, όταν πεθαίνει, κι ο σκλάβος απάντησε ότι το τρώνε έξι κύματα σκουληκιών, ο Πρίγκιπας έκλαψε, ανίκανος να δεχτεί τη φρίκη του θανάτου. Παρουσιάζεται έξαφνα ο Οδυσσέας κι ο Πρίγκιπας Μαναγής τον παρακαλεί να του δοθεί κάποιο γιατρικό που θα τον γλυτώσει απ' τον καημό να βλέπει το πρόσωπο του θανάτου σε όλα τα πράγματα. Ο Οδυσσέας απαντά ότι κι αυτός ο ίδιος κι ο Πρίγκιπας είδαν πέρα απ' τους θεούς και από κάθε ελπίδα το πρόσωπο του θανάτου, μα ενώ ο Πρίγκιπας πέφτει ατονισμένος στη γης γεμάτος τρομάρα, αυτός βαστά το θάνατο μπροστά του σα μαύρο φλάμπουρο και προχωρεί, γιατί είναι:

αλάτι ο θάνατος και τη ζωή πολύ τη νοστιμίζει!

Ανίκανος να δεχτεί την ηρωική κατάφαση του Οδυσσέα, ο Πρίγκιπας εν τούτοις συνοδεύει τον ασκητή στο ταξίδι του κατά το νοτιά ελπίζοντας να βρει μια πιο

ευχάριστη απάντηση και να μην απομείνει στην απελπισία του. Η φήμη του ασκητή έχει απλωθεί σ' όλη την Αφρική κι όλοι μαζεύονται να τον δουν να περνά. Ανάμεσά τους είναι η ξακουστή εταίρα Μαργαρώ που προσκαλεί τον Οδυσσέα και τον Μαναγή σε δείπνο. Ο Οδυσσέας της λέει πως οι μυστικοί δρόμοι σωτηρίας είναι επτά: το παιχνίδι του νου, η καρπερή δουλεύτρα καλοσύνη της καρδιάς, η περήφανη αψηλή σιγή, η παιδεύτρα πράξη, η αντρίκεια απελπισία, πόλεμος κι έρωτας κι ότι εκείνη είχε πάρει τον τελευταίο και πιο κρυφό δρόμο, αυτόν που πάει να ενώσει τις αντιθέσεις, όπως αντιπροσωπεύονται απ' το αρσενικό και το θηλυκό, τον δρόμο όπου εξαφανίζονται οι φραγμοί της σάρκας σε μιαν έκσταση, ώσπου ο ερωτευμένος φωνάζει:

Αχ, δεν υπάρχει εγώ και συ, ζωή και θάνατος είναι ένα!

Αυτή είναι η ίδια η απάντηση που δίνει ο ασκητής κι ο Οδυσσέας αποκαλεί τη Μαργαρώ «συνεργάτισσα ασκητίνα», μάρτυρα της χαράς κι ύστερα της ζητάει να πει με τη σειρά της το απόσταγμα όλης της πείρας της. Η Μαργαρώ απαντά ότι στους εραστές της λέει:

Συ κι εγώ μονάχα υπάρχουμε στον έρμο τούτο κόσμο!

κι ύστερα:

Αγαπημένε, τώρα πια νογώ κι οι δυο πως είμαστε ένα!

Ο Οδυσσέας απαντά πως υπάρχει μια τρίτη σύνθεση:

Άχου και το ένα τούτο, Μαργαρώ, και το ένα ετούτο αγέρας!

Ο Μαναγής χαίρεται, γιατί καταλαβαίνει ότι ο Οδυσσέας θέλει να πει πως ακόμα κι ο θάνατος δεν έχει σημασία, πως κι αυτός ακόμα είναι αέρας κούφιος κι αποφασίζει ν' αρνηθεί τη ζωή σε όλες τις όψεις της και να φτάσει στην τέλειαν άρνηση, στην νέα via negativa. Ο Οδυσσέας όμως αρνιέται τον μηδενισμό του Μαναγή, όπως και την ελπίδα που η Μαργαρώ παραδέχεται, συγχωνεύει τις δυο γνώμες σ' ένα κήρυγμα, όπου λέει πως μονάχα όταν αντιμετωπίσει την άβυσσο του θανάτου που απελπίζει και εκμηδενίζει, τότε μπορεί ο δυνατός άνθρωπος να μιλήσει για την πλήρη κατάφαση στη ζωή, να υψώσει το οικοδόμημα της ζωής του πάνω στο χείλος του χάους, δίνοντάς της ο ίδιος νόημα, ομορφιά, βάρος, αξία μ' έναν περίπαθο εναγκαλισμό, μόλο που ξέρει πως τούτο είναι ψευδαίσθηση:

*Όρτσα! αδειανός σκιανός είναι η ζωή, μα εγώ θα τη γιομίσω
με πλήθιο χρώμα, αγέρα κι αρετή και με χαρές και πίκρες.*

Η Μαργαρώ δεν μπορεί να πετάξει πάνω από τη σάρκα ούτε κι ο Μαναγής να υψωθεί πάνω από τον τάφο. Ο Οδυσσέας λέει πως ο αληθινά ελεύθερος άνθρωπος όχι μόνο παίζει με το θάνατο, όπως μ' ένα οποιοδήποτε άλλο στοιχείο στο ζωντανό, περαστικό ρεύμα του κόσμου, μα πως ο θάνατος τον χαροποιεί κιόλας. Τούτο φαίνεται να 'ναι ένα πολύ δυνατό κρασί ακόμα και για το θάνατο που ξερνά ό,τι κι αν καταπίνει. Η Μαργαρώ αρχίζει να βλέπει αμυδρά τι εννοεί ο Οδυσσέας· ο Μαναγής όμως είναι απόλυτα πεπεισμένος τώρα για την αξία της άρνησης κι εγκαταλείπει το βασίλειό του, τη γυναίκα του, τον νεογέννητο γιο του, επιθυμεί να λευτερωθεί εντελώς απ' όλα τα εμπόδια που υψώνει η σάρκα. Ο Οδυσσέας και πάλι βεβαιώνει την τραγική χαρά για όλα όσα δίνει η ζωή κι έτσι αποχαιρετά τον πρίγκιπα και την εταίρα· καθώς πάει να περάσει το κατώφλι του σπιτιού, εκεί σκοντάφτει κι ο Μαναγής καίει τα χρυσά του φορέματα, για να φέξει το δρόμο του ασκητή.